

UNIVERSUL LITERAR

PROPRIETAR:
SOC. AN „UNIVERSUL” BUCUREȘTI, BREZOIANU 23-25
DIRECTOR ȘI AD-TOR DELEGAT, STELIAN POPESCU
Inscrisă sub No. 163 Trib. Ilfov

ABONAMENTE:
autorizați și instituții 1000 lei
particulare 12 luni 500 „
6 luni 400 „
3 luni 210 „

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA
BUCUREȘTI 1 Str. Brezoianu 23-25
TELEFON 3.30.10

Apare de 3 ori pe lună
PREȚUL 20 LEI

ANUL LIII Nr. 11
JOI 20 Aprilie 1944
Redactor responsabil: TRAIAN CHELARIU

FILOSOFIE ȘI CRITICĂ

de OVIDIU DRIMBA

Problema culturii filosofice a criticului, precum și a raportului însuși dintre filosofie și creația critică a fost un subiect prea rar discutat la noi. Iar când totuși această problemă s'a pus, a fost pentru a se declara, apodictic, că un critic fără o specială pregătire filosofică, e nul.

Problema e însă ceva mai complexă decât pare, și nu poate fi rezolvată printr'o sentință grabită.

Rezistența care s'a manifestat față de ideea necesității acestei rutine filosofice a unui critic, s'a exprimat în astfel de termeni: pregătirea filosofică specială nu e deloc indispensabilă, căci ea îl răsună la critica de sistem; iar „sistemul” periclită judecata justă, periclităzând criteriile de apreciere, — criteriile care în realitate trebuie să se acomodeze cauzii respectiv iar nu să fie fixate rigid într'un sistem.

Replica — oroaie de sistem — e explicabilă; ea își are precedentul său de aplicare în filosofie. Iși are poate inițierea, în orice caz se bazează pe autoritatea potestativă a profesorilor de filosofie, care conchid că „sistemul” e plină de mormânt a unui filosof”. Aceptați adică instabilitatea punctelor cardinale, receptivitatea momentului, variația „vitală” a judecării.

Privite din punctul de vedere al acestui raport, lineamentele criticii europene se desemează astfel: dacă critica engleză, perfect filosofică, a fost critica raporturilor opereii cu socialul, până la a deveni o „critică morală”, dacă critica franceză a preferat întotdeauna să caute artistul-om, — iar impresionismul lor să figureze pe celălalt-om —

— dacă e nevoie chiar în implicațiile lui sociale, — atunci critica italiană, cea mai impunătoare, deși lipsită de favorurile unei inteligențe scânteietoare, a fost singura care a rămas în operă, înăuntrul operii filosofice în măsura în care ea emite principii, — și le plasează însă în ceroul operii, critică rămânând a fi un colaborator al artistului, a cărui producție va căuta s'o completeze.

Critica germană, mai tentată de evadările metafizice, de la idealismul romanticilor până la un alifid de idealism modern, a privit problematica critică dela altitudine unor atitudini filosofice; astfel că un Gundolf va vedea o operă prin prisma și în funcție de ideea de scriitor respectiv, în sens platonic, va căuta în ce măsură o operă a sa îl realizează această „idee”.

(Operând în abstract, putem spune că această metodă riscă să accepte în apreciere niște criterii prea relative; însă „ideea de scriitor respectiv”, departe de absolutul unui punct arhimedean, nu va putea fi luată ca punct de reper decât pentru o vedere explicativă, dar nu de valorificare. Noi, în locul acestei idei, am propune ideea (tot în sens platonic) de genul de artă respectiv: o poezie să fie văzută în funcție de ideea de Poezie, un portret în funcție de ideea de Portret, un roman în funcție de ideea de Roman, etc. Dar asta e altceva, nu interesează).

Problema raportului dintre filosofie și critică, — implicit aceea dintre pregătirea filosofică a criticului și funcția sa — trebuie pusă pe alte baze. Să procedăm prin analiza unui caz revelator: Albert Thibaudet. În Thibaudet, criticul literar cu o foarte solidă cultură filosofică, se pot vedea avantajele ce le oferă această rutină, — dar și inutilitățile ei, provenite din exagerare.

Avantajii, firește, considerabile. Thibaudet are acel instinct analitic, acel instinct de sesizare și de exploatare a faptului semnificativ, a detaliului semnificativ, — instinct ce, dacă nu și-l naște, dar în orice caz dialektica filosofică și-l rafinează. Simplită impresionism estetic nu sesizează decât inefabilul, nuanșă, imponderabilul, — toate însă de o valoare personală. Oricât de inteligent, impresionismul riscă să devină, într'un anumit sens, liric, — adică să se limiteze la sensul valorilor mai particulare valabile, la un sens subiectiv. Dialektica filosofică și rafinează instinctul de sesizare a semnificativului de valoare generală.

În același timp însă, Thibaudet are și instinctul abstractizării, singurul mijloc prin care se poate construi o sinteză, adică singurul mijloc de a ajunge la masivul unei construcții. Căci numai când zici „a sintetiza” zici și „a construi”. Ori, ca și instinctul analitic, instinctul de sinteză e un avantaj pe care îl furnizează, îl rafinează aceeași dialektică filosofică.

Din acest instinct țovorește și aplicația spre sistematizare. Sistemul (filosofic sau critic) nu e numai — în ordine ontică — tendința omului de a se lămurii; un sistem mai e și un mijloc de justificare a unei afirmări, garanția de valabilitate generală a unei convingeri. Convingere căreia, trecând-o din forma subiectivă a unui impresionism în forma obiectivă a unui principiu, îi asigură o circulație mai largă.

Un sistem se întemeiază pe puncte de vedere solide, îndelung meditate. Un sistem e rezultatul unei experiențe și garanția unei convingeri, — așa după cum fuga de sistem poate însemna dilataționism, improvizatie, impresionism, subiectivism instabil, și altele.

În fine, fuga de sistem prea denotă un spirit de sportivitate (chiar dacă genia), de amatorism, gen: „îmi place”, „nu-mi place”. — Verbul impresionist „mi-a plăcut” e mult prea feminin pentru a putea figura cu cinste în terminologia unui critic.

În afară de amploarea pe care o dă criticii acea putere de a re-crea (deastăzută pe planul conceptual) ceea nu „vedine” despre lume, cum prea adesea se vorbește citându-se, bineînțeles, și corespondențel german al cuvântului, — ei însăși lumea pe care și-a creat-o artistul, în care trăiește o intensitate, și din care se alimentează; — în afară de aceasta, poate că cel mai de seamă aport al formației filosofice — deci și a unui spirit mai stabilizat în acest sens — este aplicația spiritului critic spre permanentă căutare a unei explicații, a unui decc. Dela acest „decc” încoala, s'a isprăvit

cu impresionismul și începe critica de principii. Spiritul format filosofic, aplicat spre căutarea veșnicului „decc”, va tinde să reducă lucrurile la principii lor, va tinde să fixeze câteva prima principia. Iată decc, în mod fatal, critica unui spirit de rutină filosofică va fi o critică de principii (și asta nu numai decc în strâmtul sens al unui pat prostian), deci o critică majoră.

Căci orice s'ar spune, critica de principii — singura care justifică și garantează o oarecare obiectivitate, deci e de valoare mai generală — e forma înaltă a genului. Superioară criticii „de gust”. Pentru că principul stabilizează „gustul”. În definiție, un principiu e o codificare teoretică a acestui „gust”, — dar codificare în procesul teoretic al căreia intră și convingerea intelectuală a unei experiențe estetice. Ori, asta e cu totul altceva decât sentimentalul unui „gust”. E dacă vrei, sentimentalul trecut prin cenzura spiritului.

Critica de principii nu înseamnă critică dogmatică. A crede că critica de principii e dogmatică în mod necesar, înseamnă a face o confuzie de finalități: esafodajul de principii e finalitatea implicită a criticii; dogmaticul e finalitatea sa explicită, profesional retorizată și cu intenții de politică culturală.

Critica de principii însă, suficientă sieși, se dispensează de ambițiile de a dogmatiza.

Și revenind la Thibaudet. Nu e mai puțin adevărat că acest pasionat al simetriilor și al turnurilor vecine cu camburul, face uneori excese filosofice. Dacă solida sa cultură filosofică se putea manifesta în studii despre bergsonism, în schimb n'avea niciun motiv să fie lipsită de discreție atunci când studia pe Va'ery și, mai ales pe Mallarmé.

Cu libertatea discursivă ce caracterizează pe toți criticii francezi — critica franceză păstrând nu numai tonul oral al unui spirit ce discută, dar și mersul unei logici angajată într'o discuție — parantezele filosofice, deplasate, întoresc adesea la Thibaudet, iar oportunitatea lor e destul de neplăcută. Chiar când Thibaudet ar vrea să stabilească o simetrie între o temă, o intenție, o situație, un moment mallarmean, și un mai mult sau mai puțin adecvat corespondent luat din istoria metafizicii sau epistemologiei, — această eterogenitate de planuri, această violentare a limitelor dintre ordinul poeticului de-o parte, și cel

(Urmare în pag. 2-a)

O TRAGEDIE MODERNĂ: Fiul nimănui

de MIRAI NICULESCU

Nu cumosc o piesă de teatru care să se desfășoare, ca „Fiul nimănui”, atât de puțin pe dimensiunea acțiunii dramatice, în afara și în disprețul aparent al oricărei meșteșugirii pentru obținerea efectului scenic. În „Regina moartă”, personajele se desprindeau din perspectiva unei realități istorice bogată în fapte ale căror consecințe sporreau autoritatea conștientă de semnificație a regelui Portugaliei, don Ferrante. De astă dată, totul se petrece pe un singur plan, perfect orizontal; protagoniștii se despart de sfârșitul ultimului act, fără ca nimic din afară să determine acest sfârșit pe care îl socotim de nenăscut, cu un destin. Ei nu pot rămâne mai departe împreună, eroii aceleiași drame, din punct de vedere teatral, pentru că, omenește vorbind, ei nu pot comunica printr'o acțiune comună. Felurile lor exclusive nu pot participa la un fel intermediar al cărui climat de îngăduiri și renunțări reciproce, de acomodări, într'un cuvânt, să le poată fi deopotrivă respirabil, — tot astfel cum între absolut și relativ nu există mijlocie posibilă.

Dealtfel, aceasta și este drama pe care o înfățișează Montherlant în „Fiul nimănui”: izolarea morală a unui tată posedat de cea mai neîndurată fatalitate, care e demonul absolutului.

Imprejurările de fapt care au adunat personajele din piesa lui Montherlant sub același acoperiș aparțin trecutului. Când cortina se ridică, suntem numai decc sensibil la atmosferă de tragică nepotrivire pe care o secretizează traiul împreună al unor niște prea derechlași sufletești ce s'a potă comunica. Faptele s'au petrecut așa: avocatul Georges Carrion, pizonier din ultimul război, izbutește să evadeze și, în trecere prin Paris, întâlnește într'o stație de metrou, pe femeia cu care trăise în urmă cu doi sprezece ani. Băiatul care o întovărășea era copilul lor de odinioară, părăsit și uitat poate, deopotrivă cu moică-sa. Re-pășindu-l acum, adolescent de paisprezece ani, tatăl e cuprins de o bruscă dorință de paternitate. Ca să se poată ocupa el, deacum înainte, de creșterea băiatului, o determină pe mama acestuia să vină în zona liberă, unde vor trăi căteșituri din avocatura pe care urmează să o practice acolo.

Cortina primului act se ridică deasupra interiorului unei vile la Cannes (iară anulul 1940-1941), unde avocatul Carrion vine să-și petreacă sfârșitul săptămânii împreună cu băiatul lui natural, Gillou și — inevitabil — cu mama acestuia. Dar curând, Gillou îl decepționează, cu toate că la învâțatură e foarte bine notat, iar moică-sa îl găsește „adorabil”. E una din acele larve răs-fățate și capricioase, cu inteligență suplă și impertinentă, care fac orgoliul familiilor burgheze. Nici mai bun nici mai rău decât majoritatea băiețandrilor de seama lui. Mediocr, cum îl reprozează Georges, care adaugă: „luciu și plat cum îi este părul”.

Poate părea nefiresc și mon-

MARIA CHELSOI CRISTEA

Flori la icoană

Alexandru Mocioni filosof creștin

de CORNELIU RUNCAN

Se știe că raportul dintre religie și știință, dintre credință și rațiune, este una din cele mai însemnate probleme ale filosofiei religiei, nu numai prin faptul că ea apare, putem spune cu acel, „scio cui credidi” al Sf. Apostol Pavel, dar și prin faptul că soluționarea ei într'un fel sau altul, are consecințe importante în religie, în teoria cunoștinței și în metafizică.

Cu toate că această problemă e atât de veche, ea e mereu actuală. Ultimul congres tomist ținut în 1936 a avut în programul său dezbaterile acestei probleme, la care au luat parte cei mai însemnați neotomiști contemporani.

Pentru tomizii și catolicii în general, problema prezintă deosebită importanță deși ea este rezolvată de Sf. Toma, așa că și ultimul congres tomist nu i-a mai rămas decât să adapteze problema împrejurărilor actuale, și să răspundă atacurilor contemporane.

Problema cunoașterii lui Dumnezeu pe calea rațiunii naturale e pur adevăr stabil de Sf. Toma și acceptat de catolici. Deaceia, congresul tomist a și luat atitudine față de raționalismul lui Brun-

schvig, care neagă și originea divină a revoluției sau o supune total rațiunii.

Pentru ortodoxie, problema se prezintă altfel. Gnozeologia nici nu e o problemă atât de ortodoxă. Omul nu poate ajunge la cunoașterea lui Dumnezeu pe calea rațiunii naturale, ci numai credința este aceea care-l duce la adevăr. Vom vedea mai jos că și Alexandru Mocioni nu face altceva în studiul său „Religiune și Știință” decât să aperse temela credinței ortodoxe.

Istoria cunoaște pe Alexandru Mocioni din Banat, ca om politic și luptător naționalist. Aceasta pe drept cuvânt. Căci bogata sa activitate se desfășoară în cea mai mare parte în domeniul politic. Aici și-a câștigat desigur Mocioni numele său care a rămas în istorie. Puțin știu însă că activitatea lui Mocioni pe teren religios e tot așa de importantă ca pe cel politic. Tot așa de importantă, zicem, pentru că dacă activitatea sa în acest domeniu nu e atât de bogată, ca în cel politic, ea este însă esențială, căci Mocioni se ridică aici până la concepția unei filosofii creștine.

(Urmare în pag. 2-a)

Simbolul lui Don Quichotte

de FLORIAN NICOLAU

Despre Evul-Mediu s'au spus desigur foarte multe lucruri, așa încât fără a ști cineva prea multă istorie, poate să supra-pretuiască sau să subestimeze această epocă după propriile sale inclinații.

Ceace se poate însă afirma în mod sigur despre această perioadă a evoluției umanității este că, mai mult decât oricare alta, ea este caracterizată prin acțiuni de mare amploare, determinate întotdeauna de un ideal.

Povestea acelor cavaleri care plecau la luptă pentru Dumnezeu sau pentru dragoste, nu este desigur numai o poveste. Este viața reală a acelor oameni pe care proza vremurilor noastre n'o mai poate concepe decât sub formă de legendă. S'ar putea spune însă că fiecare epocă are idealurile ei specifice și că deci nu se poate afirma că o epocă este mai idealistă decât alta. O asemenea afirmație este desigur justă; există însă o mare deosebire ce poate fi subliniată: idealul celorlalte epoci nu este atât un ideal de viață, fășnit din acțiune, ci din contemplație sau meditație abstractă.

Pentru Ev-Mediu, idealul era mobilul aproape unic al acțiunii omului. Idealul abstract sau contemplativ are totuși un aspect oarecum indirect și ipotetic și sunt puțini cei care reușesc să se convingă de necesitatea lui, fie ea chiar realitate „spirituală”. Idealul epocilor civilizate este un termen, sau în cel mai bun caz un simbol al aspirațiilor mai nobile, pe când în Ev-Mediu nevoia de ideal nu era o doctrină, ci un instinct. Deaceia el era și o forță politică și socială, nu numai una culturală sau morală.

Istoria totuși a nivelat aceste acțiuni, reducându-le la un aspect ce nu mai poate stârni decât curiozitatea. Există totuși un erou care a depășit istoria și al cărui triumf asupra celorlalți este evident: Cavalerul Don-Quichotte dela Mancha.

Desigur că au existat cavaleri mai puțin susceptibili de a fi ironizați decât Don Quichotte; și au existat aceșii mai puțin iluzorii decât morile de vânt. Toți însă au pierit în anonimat, iar pe unul dintre ei istoria l-a îngropat în tomuri savante, înregistrându-le data nașterii și isprăvile mai importante.

Cavalerul Don-Quichotte a avut însă un destin triumfal: el a trecut în patrimoniul istoriei adevărate, în istoria culturii omenești, caracterizând poate cel mai nobil aspect al omeneșului: idealul.

De unde acest triumf al cavalerului lui Cervantes? Cultura și cavalerism-rătăcitor, iată o apropiere ce depășește valoarea unei simple și relativ justificabile analogii. Alegoria morilor de vânt poate avea aspecte deosebite, dar mereu același substrat: unde n'au existat cavaleri-rătăcitori în cultură?

Istoria filosofiei ar putea fi privită de un alt Cervantes altfel? Absolutul nu este oare cea mai veritabilă variantă a alegoriei morilor de vânt? Și filosofii nu sunt ei înșiși cei mai autentici cavaleri-rătăcitori de mentalitatea cavalerului dela Mancha?

Sunt poate poezii mai puțin ferite de aspectul unei asemenea analogii? Poezia, această veșnică Dulceinea de Toboso, nu este ea oare mirajul propriei noastre subiectivități?

Și nu deside oare Sancho-Pansa, sau alegoria bunului simț și morile de vânt și frumusețea Dulceinea de Toboso? Omul normal, omul din noi și de toate zilele, atunci când e sincer, n'are oare aceeași atitudine față de absolut sau de poezie?

O asemenea analogie nu este numai un simplu joc, ci poate servi drept pretext pentru a sesiza unele aspecte permanente ale noțiunii de ideal în înțelesul său cel mai autentic.

Don Quichotte ca un purtător de ideal, este mântuit numai de forțele spiritului, ce se manifestă în primul rând printr'o permanentă posibilitate a iluziilor. Spre deosebire de iluziile optico-geometrice, produse fatale ale defectelor noastre fiziologice, ele sunt opera conștientă și voluntară a spiritului. O astfel de continuă posibilitate a iluziilor cere și o detașare, cere și o radicală de-așare de obiecte și de sensul lor concret. Don Quichotte are o putere magică asupra morilor de vânt și turmelor de oi atunci când le transformă în cetăți sau trupe de războinici, numai fiindcă simțul concretului este complet anihilat la un astfel de idealist înversunat.

Forța spirituală a lui Don Quichotte apare și sub un alt aspect: Dorințele și aspirațiile sale nu au nevoie de suportul material al satisfacției, al împlinirii concrete.

Acest fantastic cavaler al idealului nu simte nevoia unei victorii concrete asupra morilor de vânt și nici în dragostea lui față de Dulceinea de Toboso nu simte nevoia acelor clipe concrete, acelor satisfacții ce împlinesc fiziologic sbrourile avântate ale fanteziei erotice. Aspirațiile idealului sunt gratuite și pure, fiindcă realizarea lui concretă presupune o degradare inițială. Dorințele și aspirațiile lui Don-Quichotte se satisfac prin ele înșele, prin energia lor forță spirituală. Cine a simțit din plin toată gama de sugestii a unui tablou, mai simte oare nevoia regășirii lui în natură? În măsura în care receptivitatea este sau nu dependentă de nevoia — aceasta de concretizare mater'ală, în același măsură este sau nu un sincer amator al artei. Căci un astfel de amator de artă sau literatură este el însuși un Don-Quichotte posedat numai de forța spirituală a iluziilor și apt acelor aspirații gratuite ce se numesc estetice.

(Urmare în pag. 2-a)

ION VLASIU

Cap

ALEXANDRU PHOBUS

Chip din Făgăraș

(Urmare în pag. 2-a)

O veche poveste din anul 1883

Cronica dramatică

Alexandru Mocioni filosof creștin

II de OLGA GRECEANU

Un prieten al lui Trouillebert a răspândit prin ziare știrea de neplăcere...

„Un fet să mă ocup cu tablouri mo- derne, cari nu erau de competen- ta mea.

„Az!, acest tablou contestat, „domni Petiț și Tedesco—experți „de meserie și mari negustori de „tablouri moderne...“

Cordell, restaurator de tablouri”

Acel domn de Reum nu s'a apărut în nici un fel. N'a răspuns nimănui. N'a publicat nimic nici în „Figaro”, nici în alt ziar...

Alexandru Dumas nu a răspuns nimic, dar Georges Petit care s'a văzut amenințat în comerțul lui, s'a turburat și s'a grăbit să răspundă în jurnalele „Figaro”.

Paris, 29 Iunie 1883.

„Domnule Redactor,

„Pânza Corot pentru care dom- nul Trouillebert își atribuie pater- nitatea a fost vândută de mine „domnului Alexandru Dumas. Re- cunosc. Dar această pânză mi-a „fost mie vândută de frații Tede- sco. Fiind date raporturile cunos- cute între domni Tedesco și Co- rot, am cumpărat tabloul cu toată „increderea: ia rândul meu l-am „vândut, dar acum l-am luat ina- poi de la domnul Dumas și l-am „redat domnilor Tedesco. Pânza „Corot-Trouillebert s'a întors la „primii proprietari cari afirmă că „pot prova autenticitatea.

„În ceea ce mă privește pe mine, sunt complet dezinteresat în che- „știunea care este de-acum pen- „dinte între domni Tedesco și „Trouillebert.

Georges Petit”

Ziarele au început să atace pe frații italieni Tedesco, scriind: „Dacă dom- nul Georges Petit nu e de vină, atunci cine e de vină? Nu cumva dv.?”

Paris, 2 Iulie 1883.

„Domnule Redactor,

„În Figaro din 30 Iunie s'a publi- cat o scrisoare semnată Georges „Petit, în care onorabilul expert ne „pune pe noi în cauză, în legătură „cu tabloul lui Corot vândut, prin „el, d-lui Alexandru Dumas.

„Nu suntem de loc, noi, cei dintâi „proprietari ai aceluia Corot a cărui „proprietate o revendică d. Trouil- „lebert. Nouă ne-a fost vândut de „d. Cordell, negustor de tablouri în „b-dul Malesherbes 72.

„Acest tablou a fost văzut de un „mare număr de pictori printre „cari și de domnul Meissonier. Au- „tenticitatea a fost admisă de toți, „nici o contestație nu s'a făcut în „legătură cu valoarea sa artistică: „dar, noi, am cumpărat și am vân- „dut tabloul în toată conștiința.

„Domnul Georges Petit a cumpă- rat tabloul de la un amator, nu di- „rect de la noi cum pare să insi- „nueze.

„Noi suntem complet desintere- sați de chestiune care este pen- „dinte între domni Cordell și „Trouillebert”.

Frații Tedesco”

Acum intră în scenă Cordell, restau- rator de tablouri...

Atîns și el în demnitatea lui profesio- nală, cu toată durețea de a divulga numele clientului său, s'a văzut silit s'o face.

El scrie redactorului ziarului „Fi- garo”

„Paris, 3 Iulie 1883.

„Domnule Redactor,

„Am citit în ziarul „Figaro”, cu „data din 3 Iulie, scrisoarea domni- „lor Tedesco relativ la incidentul „Corot-Trouillebert, care lasă să se „înțeleagă că eu aș fi autorul sau „complicele d-lui Trouillebert, cu „care aș fi înțeles.

„Această scrisoare conține mai „multe greșeli.

„Întâi, n'am onoare să cunosc „pe domnul Trouillebert, cu care „nu pot deci să fiu acuzat ca aș a- „vea vreun comerț.

„Al doilea, în momentul vânzării „acestui tablou în 1880, nu eram „negustor de tablouri, și nu lo- „cuim în b-dul Malesherbes 72, „ci în strada Beaux-arts 15, unde „aveam un atelier de restaurare a „tablourilor vechi, ne voind în nici

TEATRUL NAȚIONAL: „RE- GELE LEAR”, tragedie în cinci acte de W. SHAKES- PEARE în românește de d. DRAGOS PROTOPOESCU.

William Shakespeare nu mai are nevoie de comentarii. S'a scris atât, a fost comentat și dis- cutat atât, încât este greu de presupus că s'ar mai putea adăoga ceva.

Știm cu toții că Shakespeare este un geniu și că „Regele Lear” este una dintre cele mai mari opere a lui. Și știm deasemenea că este, tot odată și una dintre cele mai puternice și mai impresio- nante lucrări ale dramaturgiei universale. Deci, fără alte comen- tarii.

Ar fi un pedantism inutil care nu m'a atras niciodată și pe care-l las pe seama celor de meserie... Am așteptat „Regele Lear” cu „scurtă răbdare pentru că, poate mai mult decât alte opere tot așa de mari ale marilor Will, aceasta m'a atras întotdeauna în mod deosebit. Mă așteptam să fie ova mare, ceva excepțional.

A fost și totuși n'a fost. D. G. Calboreanu, un bun, un foarte bun actor al nostru — și în orice caz unul dintre cei mai mari pe cari-l avem — a fost oricum un Rege Lear impresio- nant dar n'a fost, totuși, chiar „Regele Lear”, acela care la un moment dat pare să se întrezire tragicalu asemeni destinații și calităților naturii!

De fapt, aceasta este o cons- tatare tristă care privește mai puțin pe d. G. Calboreanu cât teatrul românesc actual luat în totalitatea lui și în adevăr: dacă nici d. Calboreanu nu poate fi un Rege Lear cu adevărat mare, înseamnă că nu putem avea, ac- tualmente, nici un actor pe di- stinziunile cele de acest per- sonaj. Cum de altfel — cu toate că bun și, luată în parte, cu multe calități — s'a dovedit că nu putem avea nici un Hamlet cu adevărat bun. Și asta spre a da numai un exemplu pentru că, desigur, s'ar putea însuși destul de multe alte.

Ar „a...“ vorbea în ceasul de față de actori cari nu merg decât numai până la un anumit pia- fon... și vorbesc numai de cei mari, și în primul rând de cei ai Na- ționalului, căci dacă ar fi să mă gândesc și la toți falșii buni ac- tori de pe la atâtea teatre — mai mult sau mai puțin moderați dar toți convinsi că au geniu — constatarea ar fi încă și mai tristă.

Revenind, însă, la interpretare și recunoscând că actorii în ade- vărat mare, genial, pentru cele câteva momente în care marele dramaturg al universului, nu se naște decât — poate! — la o generație dată cu chiar odată la o sută de ani, voi spun că jude- când astfel lucrurile, va trebui totuși să-i fim recunoscători d-lui G. Calboreanu, pentru că, d-sa nu se arde de la actorii de clasă, el a fost totuși, una dintre marile d-sale creații și una din marile biruitoare teatrale din ultima vreme.

În celelalte roluri, bine deose- mește d-nii Toma Dimitriu — întotdeauna un bun actor de dramă în rolul contelui de Cles- cer, Dragomir în rolurile de Kent, N. Brancovir în Edmund, M. Giulescu în Edgar.

D. Fințescu, pe care-l apre- ciez totuși ca un bun actor, ne-a dat de data aceasta — cu mij- locul de mult repetate dar de data aceasta nepotrivite roluri — un bufon mult prea greoi... în restul distribuției — în or- dina cea programului — d-nii: N. Păreanu, A. Alexandrescu, E. Botta, C. Mitru, I. Radu, G. Alana- siu, D. Eze, C. Economu, N. Cristescu, G. Holban, I. Luelan, D. Nasta, T. Branceo, C. Niculescu, F. Pătrășcu și G. Builga.

În ce privește personajele fe- menine ale „Regele Lear”, Regana și Cordelia — e ne-au prezentate de d-nele Aegsi- sina Macri-Eftimia, Cleo Pann- Cernășanu și Anca Sahighian, cari, au adus aportul unor cu- noscuțe și frumoase calități și, caracteristice pentru toate trei interpretările, au făcut și de data aceasta în primul rând dovada unor frumoase calități de tehnică scenică.

Muzica de scenă a d-lui Ion Dimărescu, bună, adecvată. Regia d-lui Sahighian foarte înegua: jururi foarte bune, ală- turate de atele cu totul nepotrivite, începând cu unele distribuții care cred a fi fost greșite și termi- nând cu detaliul vestimentar sau de lumina nu totdeauna indicată.

În ce privește chestiunea unor interpretări nepotrivite, pentru a nu mai atînge în mod inutil anu- mite susceptibilități, nu mi voi mai ocupa cu atât mai mult cu cât îmi dau seama că atunci când e nevoie de o distribuție așa de mare, în care trebuiesc mobili- zate față de actorii, este inevitabil să se facă și oarecari erori, ba, uneori, ele devin și obligatorii fiindcă o piesă se joacă și cu ce ai nu numai cu ce ai dorii...

Voiu nota în schimb câteva lu- cruri de detaliu: nepotrivirea unor lumini — de ex. lumina ro- sie, ca în unele scene din Faust, atunci când Lear în astelul Gloucester este înconjurat de cei câțiva prieteni ce l-au mai ră- mas, într-o scenă care, poate, mai puțin ca atele, n'are în ea nimic nefestivoleu — apoi acea îmbăcăminte cu o pălărie potri- vită poate mai degrabă pentru un „Grup de burghezi sau pen- tru cei „Arzi „Muzicarii” pe care o poartă barabați. Pege așa pe trece puterea asupra feteilor și guverior lui; în unele costume cu totul inestetice, de opera sau de balet, sau de Ariquin din Co- media dell'Arte, în care-l ur- brăcesc barbații în verbe bu- rlate; dacă nu mă înșel — ca de- cizia nemăsurată în cap, toți stătuți, chipurile, oapă nu mai știe nimeni ce rîge și ce deo- rapune expresivă.

Arheologicul decorurilor și el, când parvint cam neacuzat și în contrast cu sentimentul și atmosfera omniașă a scenei respective.

În afară de aceasta, decoruri nemăsurate, unchi, una studiată și mergând alături pe linia decorului tradițional. Din toate cele de mai sus cred că a rămas și un al neajuns care înțelegem și din alți puncte de vedere spectacolului: toate aceste decoruri, nu, mari și destul de greoaie, necesită timp mai înlungit pentru montare și schimbare, se întârziează — fiind și așa fracționat specta- colul: 22 de tablouri — creștin hiatusuri prea mari în stabili- rea, legarea și continuarea emo- ționale și pe care la un mo- ment dat trebuie s'o prezinte or- ce spectacol.

Totuși, deși am menționat mai sus câteva rezerve, trebuie să re- cunosc că asupra marilor „Re- gele Lear” este în orice caz o sarcină foarte grea, așa că mun- ca d-lui Sahighian trebuie să pri- vită și prin această priză. Ori, astfel judecând lucrurile prezen- țarea d-sale constituie în orice caz un mare efort în domeniul artei teatrale și o frumoasă re- alizare artistică pentru care, vi- zual, trebuie să-i fim recunoscă- tori și să-i felicităm și de d-sa și pe toți interpretii și colabora- torii d-sale, pentru că, oricum, suntem în fața unui mare spec- tacol.

ALEXANDRU DRĂGHICI

Brise marine

Mi-e trupul frânt și cantea cetiță pân' la urmă, — Să fug! Să fug departe! Simt pasării amețite De șorul ce-l vor face între genuni și spumă! Nici tristețe grădini, de ochii-mi oglindite, Nu pot opri un suflet ce'n ape se scufundă! O noapte, nici lucirea inceață lămpii mele Prelinsă pe hărtia tăcută și profundă! Nici tânăra femeie purtând mistere grele! Să plec acum! O navă, cu vârfuri legănate Desprinde-te spre țărmuri de-a pururea strome! Cutremurat într'una de gânduri destrămate, Aștept și azi batiste, din vânturi să se ncline! Aștept și azi furtuna, cataratele chemând Și vânturile ample venind să le doboare! Pierdut făr' de cartare departe de un pământ, Ascult, sfășietoarea nărilor cântare!

ION I. MĂLINESCU

Simbolul lui Don Quichotte

(Urmare din pag. I-a)

Așa dar, iată un prim aspect al acestei analogii între un simbol viu și o noțiune: forța spirituală a idealului se manifestă printr-o permanentă și neisovită posibilitate a iluziilor, printr-o detașare față de sensul concret al obiectelor și prin acea grațioasă dărză și înfocată aspirațiilor.

Don Quichotte nu aderă niciodată la real; de aici și con- flicțul său cu Sancho Panza, acest neobosit teoretician al bunului simț. Ceea ce îl face pe Panza să nu-l înțeleagă și să nu-l admită pe Don-Quichotte este în primul rând această stranie și iluzorie folosire a obiectelor: desigur că el nu în- țelega la ce altele poate servi o moară de vânt decât la măcinatul făinei. Iluziile lui Don-Quichotte sunt pentru positi- vistul Sancho Panza fie deformări optico-geometrice, sau acte de nebunie pur și simplu. El nu are organ pentru a repera transfigurările spirituale pe care fantomaticul său stăpân le impune despotice obiectelor.

Tendința spre ideal în acțiunile lui Don-Quichotte pare dela început ancorată în comic și în absurd. Luțele lui Don-Quichotte împotriva turmelor de oi, ca și atacele dialectice împotriva lucrului în sine sunt desigur spectacule de comic. Comicul lui Don-Quichotte ca și comicul idealului este nu- mai aparent și mai ales nu îngăduie ironia decât din partea unor oameni de mentalitatea scutierului său.

Pentru a ne convinge, să presupunem prin convenție două lucruri: că turmele de oi ar fi fost armate autentice și că Dulcinea de Toboso ar fi fost într'adevăr cea mai frumoasă femeie din lume. Avântul războinic al lui Don-Quichotte egalează în acest caz pe acela al cavalerilor cei mai furtunoși iar devotamentul lui față de Dulcinea de Toboso intru nimic mai prejos decât devotamentul lui Dante față de Beatrice.

Astfel de acțiuni sunt prin ele înșile sublimă și nu sunt susceptibile de comic decât numai pentru că todeauna realitate e mai prejos de ele.

Figura lui Don-Quichotte astfel înțeleasă și simplificată prin simbol devine tragică. Divorțul între realitate și aspira- rii în orice ideal autentic este radical și iremediabil. Aceste aspirații nu pot fi susceptibile de ironie decât privite prin prisma realizării lor concrete, materiale.

Vor exista așa dar două atitudini față de ideal: cea care con- cepe idealul prin prisma acestei realizări concrete și idealul ca tendință, ca postulat al neîmplinirii concrete, dar al împlinirii sale spirituale care deci comportă două atribute: acela de tragic — în sensul iremediabil neîmplinirii concrete — și acela de sublim în sensul împlinirii spirituale.

O TRAGEDIE MODERNĂ: Fiul nimănui

(Urmare din pag. I-a)

Georges îi spune mamei lui Gillou: „L'homme s'engouffre dans la femme et tous les deux dans l'enfant”, cruzimea obser- vației lui va indigna cu sigu- ranță pe toți binegânditorii, cari repetă pe întrecute că „fa- milia e celula de bază a socie- tății”. Dar cu condiția ca acea- stă celulă să fie sănătoasă, con- diție care e din ce în ce mai puțin satisfăcută în societatea zi- lilor noastre. Prăpastia care poate fi pentru bărbat, femeia conjugată și pentru amândoi soții, copilul, este aceea a me- diocrității vieții conjugate și de familie, apăsătoare pentru ar- tizii posedată de absolutul vo- cutății sale.

Lucrul cel mai rar într'o peră artistică și fiptul pur, neauzit, al înțeleșului suprem care se deriuțeze dincolo de vorbele mistuite în propria lor văpaie. Și acest fipt pe care nici o interpretare anecdotică nu-l poate răstălmăci sau al- tera fășnește în cazul lăuntric al conștiinței, ca un adevăr dincolo de orice convingeșe, din opera dramatică a lui Montherlant. E libertatea gân- dului răscumpărat din materie, lucrul cel mai de preț pe care și-l pot dăruii oamenii.

FLORIAN NICOLAU

O TRAGEDIE MODERNĂ: Fiul nimănui

(Urmare din pag. I-a)

Paris, Martie 1944.

MIRAI NICULESCU

Filosofie și critică

(Urmare din pag. I-a)

filosofic de alta, nu contribuie decât să facă mai sensibilă acea- stă divagație, care în reali- tate nu e lipsită de un aer de savanterie: inutilă.

În formația intelectuală a cri- ticului, pregătirea sa filosofică trebuie să aibă un rol funcțio- nal, nu discursiv, (De Sanctis nu face caz de idealității ger- mani, pe care atât de bine îl cu- noștea; și nici cel mai inteli- gent critic francez al secolului său, Baudelaire), de a forma cel mai limt mecanism al unui spirit critic, nu de a garșni un studiu, de a-l decora, și nici chiar de a-l înmădă; și nici micșar de a trece — de dragul unei comparații care adesea în loc să eucidăze, întunecă, — din ordinul literar (care se con- stitue prin sensibilizare pe plan de imaginație) în cel filosofic (speculație pe plan de concep- te).

E aici ceva din adevărul ce-l exprima Ed. Herriot în defini- ția pe care o dă culturii (cul- tură în accepția expresiei de „om cult”): „La culture, c'est ce que nous reste après avoir tout oublié...” Comparația e e- loventă pentru chestiunea ce ne-a preocupat.

PARIS, Martie 1944.

VIDVU DREMBĂ

MEMENTO CINEMATOGRAFE SCALA: Immensee și Jurnal de război. REGAL: Don Cesare de Bazan și Jurnal. VICTORIA: Bătălia și bătă- tul Pasărea albastră. ELYSEE: Titanic, Jurnal și revistă. ROMA: Femel în lanțuri, Jurnal și revistă. CARMEN: Cătușereasa și Jurnal.

Mi-am făcut mai acum câteva luni o conveșcență într'un sanatoriu improvizat, dintr'un oraș distrus de pe malul mării. Era un oraș-port așezat dealungul unui golf ce pare a născu-se semn de întrebare și atât de mult avusese grije războiului să nu mai lase în el piatră pe piatră, că n'aș ști dacă în afară de albastrul insinuant și calm al mării, mai rămăsesse ceva care să amintească silueta lui aproape languroasă întinsă pe plaja mării și renumele lui de altădată. O cunosc, se strânseseră aici, pentru sezonul de vară în vilece ce se înșirau pe litoral ca un cârd frumos de lebede, destine bolnave din cine știe ce depărtări uitate ale Rusiei. Dar acum, frumosul cârd de lebede era fără duh (e drept că lebedele sunt frumoase și moarte) și atmosfera de descompunere în care mai simțeam încă mirosul sulfului și al explozivilor, era atât de dezolantă, că de corul numai îndeamn pentru viața nu-ți putea da. Rușii puteau fi așa dar, mândri: despăziseră mijlocul de a nu se mai oboși să oaregă mii de kilometri până în Grecia, ca să vadă ruine și fragmente de anticăitate și cu puțin sulf și cu mai mult troil, își confecționaseră singuri atât de bine ruinele și anticăitatea lor, că nici o imaginație arhitectonică n'ar mai fi reușit să reconstruiască monumentul grotesc și disprețul față de orice stil și simetrie, din care se inspiră atât de adeseori, „constructivismul“ slav și viața rusă. Cine și-ar mai fi închipuit atunci că în acest oraș în care mergeam, aveam impresia nu numai că mergi printre morminte, dar că tu însuși ai murit, ar mai putea fi ceva viu și ar mai putea trăi și altceva decât fantomele? Poate că nimeni.

...Și totuși, totuși într-o zi, lucru de necrezut, în acest oraș desigur în care și aerul parcă era mai puțin, am descoperit singurul lucru viu și intact: statuia lui Pușkin. Prin ce miracol rămăsesse neatinsă această intruchipare de piatră a celui mai mare poet al Rusiei, atunci când toate casele din jur erau numai moloz și fiare, n'aș putea ști, dar așa cum era așezat pe un soclu imens, la intrarea într'un parc în care ecoul ultimei promenade se stinsese de mult, Pușkin părea de două ori nemuritor. Frunzele lui înaltă înecată de neasemuitul lui păr, ochii lui mări și buzele lui orientale care aminteau rudenția cu celebrul arab Ibrahim Hanbal de la Curtea lui Petru cel Mare, scapaseră acum de urgia a mi de gloanțe și proiectile, când altă dată, oarecare zi de ianuarie, un singur gionț fusese de ajuns pentru a-i îngheța pentru totdeauna și dușii și strunele. Parcă soarta încercase de astădată să repare greșala de a fi îngăduit cândva, cea mai mare crimă ce s'a făcut vreodată în Rusia. Pușkin însă, privea nepăsător acest lucru și în privirea lui aruncată peste timpuri, parcă strălucia încă absentă tristă din clipa morții, care trebuie să fi dat atâtă coșmare ucigașului său. Sculptorul prinsese bine expresia acestei tristeți și cred că rușii n'au putut-o privi niciodată fără să simtă dolul pe care moartea poetului-muschetar l-a lăsat în inima lor și fetișismul amintirii lui care i-a ridicat de atunci statui în toate inimile. De altfel, datorită acestei priviri muribunde cu care Pușkin murise astădată pentru că tot ea s'a trăiască acum, când m'am despărțit într'un târziu de stăruie, am avut seninul că singurul om care trăia în acest oraș al ruinelor și morții era Pușkin.

Intr'un magazin cu obiecte de ocazie dintr'un oraș în mizerie, peste care a mai trecut și războiul, găsești orice. Negustorul unui asemenea magazin în care se vind

P R E T E X T E

de STELIAN TECUCIANU

amintirile la meza, are de toate, știe multe și meseria nu-l deosebește prea mult de un antreprenor de pompe tuneore. Bine înțeles că nu s'ar putea gândi nimeni să-l condamnă că pe el îl interesează prea puțin ca un fotou, de puia, a mobuat un colț de cameră poate mai bine de unsfert de secol, că un medalion a fost purtat de mai multe generații sau că dintr'o vioară sau pian s'au înlanțuit altădată ghițăzi de sunete care au alinat dureri și au făcut lumea asta uitată. Ceva trebuie să aibă și meseria asta, după cum iarăși e adevărat că cineva trebuie să immormanteze și „re-gretele eterne“ și morții. Dar așa nu te poate împiedica totuși, să nu încerci o natură și instinctivă repusie pentru asemenea oameni ce trăiesc din onorariul regretelor altora și pentru acest gen de comerț. Intrăți numai într'un asemenea magazin pitoresc în care mizeria a alunat tot ce poate da și văzând cât sunt de umezite de durere, suferințele celor ce-și vând amintirile pe câteva monede, veți înțelege că nici o răs-cumpărare n'ar putea fi mai prețioasă, de cât cea a întâmplătoarelor obiecte de ocazie.

Eu am fost cândva într'un asemenea magazin și ieșind cu impresia că ies dintr'un cimitir, n'am avut decât regretul că n'am avut atâta bani, cât să pot răscumpăra pentru cei strămorți, toate obiectele de „ocazie“. Am luat însă la piecare o adresă oarecare pentru un covor persan (mi amintesc ca vinzătoarea se numea Sonia Feodorovna și sta pe str. Sadovaia) dintr'un opis în care negustorul are trecute adresele celor care ezită să-și aducă „ocaziile“ în dugheana lui, dar care nu ezită să le vindă la domiciliu și am plecat cu recomandarea să nu-i încurc comerțul și să-l înșinghez dacă am iacut târguri pentru a-și încasa comisionul. Spre seară, cum n'aveam altceva mai bun de făcut, am căutat nr. 143 ai strazii Sadovaia, care nu era prea departe de centru și am văzut covorul. Când am ajuns și am sunat la o ușe pe care în alte timpuri trebuie să fi intrat desigur și bucurii, mi-a deschis o femeie de

vre-o 30 de ani. Deloc surprinsă că un necunoscut bătuse la ușa ei, ea m'a pofit cu gestul curtenitor cu care se primesc altfel de musafiri și m'a condus prin alte două camere, în cea în care se afla covorul. Intr'una din camere, un bătrîn citea un ziar, iar un copil se juca cu câteva figuri de carton. Tot interiorul avea o înfășurare de sărăcie demnă și covorul părea singurul lucru prețios ce mai rămăsesse în aceste încăperi, în care, se vede, cândva fusese totuși altfel. Femeia fu atât de mișcată când mi-l arătă, mângâindu-l ca pe un copil, că regretul de a fi venit și de a fi mărțit prin prezența mea nefericirea și mizeria unei familii, mă

impiedică să-l privesc. Vrusei atunci să-mi cer scuze pentru vizita mea inoportună care nu era decât o eroare și să dispar cât mai repede, dar nu mai avusei timpul, căci femeia începu:

— L-am cumpărat acum cinci ani dintr'un port, într'o calatorie făcută cu soțul meu în Orient, dela un armean care s'a jinit scaun de noi și nu s'a lăsat până nu i-l am luat. Armeanul a vrut să ne facă să creдем, ca un strămoș al lui primise covorul dela un eunuc căzut în disgrafia unui pașe și că fusese luat chiar din camera uneia din favoritele pașei. Până la stăruie însă, armeanul putea să ne spună că l'apodaoba lui de covor, îl fusese daruit de unul din cei 40 de bandiți din „O mie și una de nopți“ sau putea să ne spună nimic, noi tot îl luam. Pe atunci și eu și soțul meu eram atât de entuziasmați de ciudățenia orientului, că ne-am întors acasă cu o colecție întreagă de curiozități ce se găsesse numai pe acolo. Dar asta e o altă poveste sau o poveste care nu mai interesează acum. Jertăți-mă dar, că v'am oboșit, fără rost, cu acest „a fost odată“ cu care ne începem toate poveștile și toate amintirile. El n'are desigur nici o importanță pentru nimeni și poate că e numai o consolare cu care ne alinăm regretul, când ne despărțim de lucruri ce ne-au fost dragi sau când prezentul nu mai are nimic din strălucirea de altădată. Știu sigur însă, că soțul meu va fi și mai nemângăiat că trebuie să ne despărțim de această bucată de Orient, dar vedeți, de când a fost accidentat și de când stă într'un spital pentru paralizia unei jumătăți a corpului, am făcut datori peste datorii...

Tacând, femeia oftă și tăcerea ei făcu scena și mai penibilă. Nu știam dacă trebuie să spun vre-un cuvânt și dacă trebuia, nu știam ce. De aceea, pentru a nu mai prelungi atmosfera apăsătoare a acestei scene dureroase pe care numai eu o provocasem, mă ridicai de pe scaun, achitai covorul (O! Ce prețuri derizorii înărănesc să ceară oamenii în suferință, pentru amintirile lor) și amăgăi, încercând să plec, că voi trimite mai târziu un om să mi-l aducă. Înainte de a pleca însă, cinea bătu la ușe: un tactor poștal aducea o telegramă. Femeia o luă, o desfăcu cu șovăială și când termină de citit cele câteva cuvinte, mai mult căzu decât se așeză pe scaun. Fața îi era palidă, buzele îi tremurau și pentru că încercă să vorbească și nu reuși, îmi întins, ca pentru a completa povestea cu covorul, telegrama. O clipă, m'a stăpănit atunci o revoltă insuportabilă și contra negustorului cu obiecte de ocazie și contra mea și am ezitat s'o primesc. Totuși, până la urmă am citit-o: telegrama era dela spital și vestea pe Sonia Feodorovna, că soțul ei e în agonie. Ea nu spunea ce-ace aveam de făcut eu și nu-mi da nici un sfat. Cred însă că ori și ce cuvânt ar fi fost de prisos și că n'aveam nimic de făcut. Și chiar nici n'am făcut: am lăsat pe Sonia Feodorovna care nici nu știu dacă își mai dădea seama că sunt acolo, singură, m'am furisat tiptil până la ușe ca un hoț sau ca și când m'aș fi temut să nu descept pe cineva, am deschis-o încet și am plecat fără să mai spun nici un cuvânt. Și înapoi nu m'am mai întors niciodată. Și nici n'am mai trimis pe cineva să-mi ia covorul.

Pe la negustor am trecut însă chiar a doua zi. I-am spus că am ridicat covorul și mi-am mai notat și alte câteva adrese.

Thanatos

În coasta unui munte se implântă,
Ca un pumnal cu lama ruginită,
Prăpăstia de vremuri osândite...
În pragul cel negru se frământă,
Să taie în două viața fermecată!

La cap, simbol, se leagă o pană
Și îndoiala stranie plutește...
De câte ori, neîmbăntăzit lovește,
Cu ochii reci, păndindu-și vechea rană...
Din cer atunci coboară îndurarea,
Thanatos și-a împlinit însărcinarea!

Dar zi de zi o altă clipă așteaptă,
Când aripile sale într'un sbor,
S'ar frânge de vreu colț de nor,
Căzând de sus ca dupe treaptă...
Însă dorința Zeul n'o primește
Și îngerului spada-i strălucite!

N. D. MIREA

Înălțarea poetului

Poala cerului a prins-o'n coarne luna,
Mătănie bătrâna de jar proptită'n boltă
Și căra de mistere a stelelor într'una
De teama mpunsăturii tremură-a revoltă.

Imi instrun chitara sufletului, nouă,
Și cu cântecul inimii, aprins de Prometheu,
Craiță, imi ating penița în azur și rouă
Și'n vers de Melpome mă'nalți la Dumnezeu.

Pe Calea Lăptelui mă pierd cu ceru'n palme
Și cu grădina Dommului pe gând de Heruvim...
Din sân imi cad pometele'mnuiate'n aur, calme
Cum cad clipitele pe cruci de jintirim...

DUMITRU SAVU

Oameni la pândă

(Urmare din pag. 4-a)

Simeon se împotrivi arătând că acum e și el om în rândul oamenilor, stăpân pe faptele lui și cu mîntea destul de coaptă ca să nu-și dea seama de răspunderea câte apasă în viața unui cămin. Dar Onufrie n'avea urechi să-l asculte. Mai mult încă: nici nu voia să-l la în serios. Neînduplecat și surd continua să-l privească pe sub sprâncene, cu aerul lui plin de batj-coră amestecată cu miță.

Pe Simeon lăptul acesta îl îndărăți.
— Imi pare rău — îi zise — că imi iei vorbele în derdădere... Eu am venit aici ca în la pînărie căruia simțeam nevoia să mă spovedesc, și aumitate, după cât bag seama, îți cam arde de giunță.

Se intrerupsă ca să urmărească efectul cuvintelor sale pe figura morarului. Urmă după acela îndată:
— Eu însă un lucru te rog să-mi spui: dacă ai ceva împotriva unirii mele cu Salomia.

Cu tot tremurul nervos care pusese acum stăpînire pe el, Onufrie nu-și pierdu cumpătul. Era tare. Se îneca încă tare.

— Imi pare că trebuie să pleci tot cum ai venit — îi zise — dar pe Salomia am răgăduit-o încă de anul trecut lui Manafu Borcoș. Așa că... vezi cum stau lucrurile!

O prăpastie se căscă deodată între ei. Figura lui Simeon se înnoară. Cuta dintre sprâncene și cele două din jurul buzelor se adânciră.

— Dar e nedrept ce vrei să faci, Salomia nu-l poate în nici un chip suferi pe notari!... Chiar aseară mi-a spus că...

Morarul nu-l lăsă să stărșească.
— Aseară zici? Va să zică tot nu m'a mințit ea: a fugit ca o licăloasă de acasă, fără s'o simți, prin spatele morii, ca să se întînească în taină cu tine, acolo pe marginea apei.

Simeon păli, ca și cum i-ar fi pus cineva mîinile în gât. Destăinuise, din prostie ori poate fără să-și dea seama, o taină pe care numai el și Salomia o știau — dar se miră auzindu-l pe morar că aflase de întîlnirea lor. Zămbi fiindcă nu știa ce să facă, cum s'o întorcă. Rostii doar atât:
— Cum, ai și a...?!
Onufrie clătină din cap.

— Debușeseam... Sau poate mă credeai atât de prost să nu ai flu?

Tăcerea se lăsă între ei grea. Privirile se înfruntă. Simeon fu nevoit să plece frunec.

— El, da, recunos: n'ar mai avea nici un rost să-și mai ascund adevărul... Dar dacă a fugit aseară de acasă, numai eu sunt de vină... I-am trimis vorbă că vreau să...

Morarul făcu un gest cu mîna:
— Destul, nu e nevoie să faci pe lupul pocăit. Amândoi sunteți de vină! Și tu pentru că i-ai împuiat capul cu minciuni, și ea pentru că m'a mințit eșindu-mi din cuvânt... Află însă că de azi înainte n'o să vă mai puteți întîlni, fiindcă am luat eu măsurile cuvenite!

Simeon ridică ochii mirat spre el. Recunoscu pe lostul lui stăpîn de odinioară, neînduplecat și viclenic. El privi lung, stăruitor, parcă nu i-ar fi înțeles cuvintele. Bolborosi șugrumot:
— Cum, ești hotărît într'adevăr să...?!

Morarul, întărîtat puțin din pricina discuției care se prelungea, îl intrerupsese nervos:
— În-a încalpuți auei?... Nu, băiete, să-ți muși gîndu aca Salomia, ca ea nu-i de nasul tău!... N'am să-mi pierd eu mințile acum la batranețe, să-mi dau lata oapa o sugă.

Apasă într'acum pe ultimul cuvînt, ca să-l facă a înțelege ca ae-acum orice discuție o socotea de pnos.

Dar Simeon nu se dădu înfrînt:

— Apoi dacă numai asta e pricina de te opui unirii noastre, aiă ca nici eu nu sunt cu degetul în gură. Am avere, așa putea spune, să dau și tu aiși. Chiar mă ganceam să-ți propun a face unse imou-natpin la moară, înmarea în stare în care e acum...

Lui Onufrie parcă i-ar fi tras cineva o palmă, intr'at și i-litara vorbele astea.

— Ce-ai zis, mă? Ce-ai zis?... Să faci tu îmbunătățiri la moara mea, să te amesteci tu în treburile mele?

Simeon înemi. Orice nădejde de înțelegere pentru el era pierăută. Propunerea în loc să-i înmoece pe batran, cum în zădar sperase, nu lăcuse atceva decât să toarne gaz peste loc. Murnuira totuși:

— De ce te superi? Eu n'am venit aici cu gînd să mă amestec în treburile dumitale, ci numai să...

Onufrie nu-i dadu răgaz să stărșească:
— Ei, dar la ună ca asta nu mă așteptam!... Pînă acum credeam că gumeșu, sau ca poate n'am auzu eu bine, dar văd că tu și dai înăime.

Apoi brusc înveselit, ca și cum s'ar fi adresat cuiva de pe lături:
— Auzi cine-mi vine mie cu astfel de propuneri... cine vrea să-mi tacă mie îmbunătățiri la moară! O slugă... un om de nimic... un copil care pînă mai ieri își tragea nasul!

Nu se mai putu abține. Incepu să rădă zgomotos, un răs chinut și nervos. Incepu în lacrimi, care în încăperea jumătate goală făcea să clănjane geamurile în cercevele. Pe urmă când se liniști, scoase batista să-și ștergă ochii miuși în lacrimi și se lăsă biruit pe un scaun, semn că vorbele lui Simeon îl desătăsăra peste măsură.

Umară câteva clipe de tăcere. Se auzea deslușit în odaie bătăutul unei muște lovindu-se de geam. Atară glasurile țărânilor strigându-și vorbe neîdumrite. Prin ziduri, hurulit îndepărtat și greoiul al zdobi-toarelor de piatră.

Inecat de atîta răs, Onufrie, tuși în pumn să-și dreagă glasul. Pături batista punându-o cu grijă la loc în buzunar... Reluă vorba întreruptă:
— Și zi așa, hai?... Nici n'ai opucat bine să-mi treci pragul și vrei să mă dai la oparte? (Își mlău privirea dela Simeon, urmând îndată mai mult pentru sine). Auzi, cu ce propuneri imi vine dumnealul!... Ca și cum eu aș fi de prisos aici!... Ca și cum

moara mea a ajuns un lucru de nimic, o dărăpîndură bună de dat pe gările!...

Simeon, întunecat, stămjenit, tras la față ca o le-huză, îl privea din ce în ce mai neliniștit și cu gura puțin întredeschisă ca și cum ar fi vrut să-l intrerupă, a necare cuvînt. Fața lui aspră și toluși păcătută, rumenită de soare, cu truntea ușor bombată, cu dinți albi și puternici de om sanatos, împrumutate pe încetul o expresie ciudată în încapulăntarea lui îndărătnică, prin care se restrîngeau însemnurile unui eian zăvoinț. Și cu toate că uătrînu nu aovedise nici pic de înțelegere, ei încercară totuși, pronunțat de tăcere care se iscă, să-l convingă ae bunele-i intenții.

De prisos însă. Privirea lui Onufrie, domoală și încă insulșită de răd, se întunecă brusc. Încapulăntarea cu care totă drăg se înveea despre toloasele ce le-ar avea de pe urma unei mori sistematice, o socotea mai mult decât o încălăntea. O socotea ca pe scîrniea unei înereji nerăsunate, care vine să se amestecă obraznic în treburile ce n'o privesc, cu aere de reiomator și stăpîn.

— Destul! zise el ridicîndu-se, și ca să pună capăt acestei sporovău căne-i săcacia, adauga aproupe numătecat: — Al stricat prea multe vorbe fără ca cineva să te fi-tras de limbă — și mie vorbele fără socoteală nu-mi plac. No sa mă apuc eu acum, la bătrănețe, să-mi stăic bunătate de moară, numai pentru că așa și-a venit în bozadăcul.

Simeon stătea în cumpănă, cătînd în ochii morarului cu un început de scorbă amestecată cu ură. Privirea aceasta îl infurte pe bătrîn. I se părea că aduce foarte mult cu privirea unui alt țărîn, a țărînului care-l înfruntase cu câteva zile mai înainte în curtea morii, strigîndu-i vorbe grele. O simțise cum îl pipăia din creștet pînă în tălpi, plină de batj-coură. Toți țărînii, dealfel, îl măsurasu în chipul acesta, de la o vreme încoace. Uitaura lor avea ceva lacom și aprins, aproape săbăteac, de fiare în așteptarea prăzu, sau măi degrabă de oameni la pîndă. Nu era atît de prost să nu-și dea seama ce se petrece în jurul lui, să nu simtă ce vroiau să însemne acele priviri lacome. Oamenii îl urau. I pizmăiau. Îl jinduiau avere. Uneori i se părăuse chiar că surprinde și șoapte. Dacă le-ar sta cumva în pîlnță, nu s'ar mira auzind că într'o bună zi s'au ridicat cu toți împotriva lui, cu gîndul să-l omoare ori să-l ia avere. De aceea, în fiecare noapte, spre mai bună siguranță, când se ducea la culcare, după ce zăvora bine toate ușile, nu uita să controleze arma spăzurată deasupra patului. Era una din ciudățeniile lui. Îl apăra împotriva oamenilor, a potelului pe care le simțea rînjindu-i fioros în jur, parcă să-l sfășie.

La fel și acum.
Privirea obraznică și încărcată de ură, a fostei

N'am fost însă la niciuna și nici n'am de gînd să mă mai duc vreodată. Totuși, ca să mă răzbum pe negustorul cu obiecte de ocazie și ca să-i încurc socotelele, am trecut iarăși pe la el a doua zi și i-am spus că am făcut targul cu toate adresele. O! Cât aș fi vrut să-i văd mutra când se va fi dus să-și încaseze comisionul și când va fi văzut că totul n'a fost decât o farsă!

Cu asta însă, ce am făcut mai mult decât că i-am încurcat lui puțin socotelele și că am întârziat cu puțin regretele celor a căror singur mijloc de trai e vânzarea amintirilor lor?...

Un cronicar teatral ar scri cam astfel despre drama tătarăscă „Harem din Bac-ciseray“, văzută într'o seară pe o estradă cu pretenție de scenă de un public peștricu cu pretenție de spectatori: „Harem din Bac-ciseray“, e o dramă ușoară care încearcă o evocare timidă a obiceiurilor curții și haremului hanatului tătarăsc din Bac-ciseray, fosta capitală a tătarilor. Anecdota ei e simplă și programul tipărit în rusă, germană și tătară pentru un public din care nu lipseau nici francezii (da, da, nici francezii), mă scutește de riscul de a mai adăoga sur omite ceva: „O rusoaică din Moscova cade prizonieră împreună cu tatăl ei în mîna tătarilor și hanul, fermecat de frumusețea ei stranie, vrea cu orice preț s'o facă favorită. Rusoaica, foarte puțin impresionată de privilegiul acestei legături morgantice, imploră la început și mai apoi amenință. Ea nu dorește decât un singur lucru: să se înapeze la Moscova. Un han însă e han și voia lui nu poate cunoaște împotriviri. El nu poate totuși nimic peste ceace hotărăște destinul și blonda rusoaică n'ajunge niciodată favorita lui. Dar nici la Moscova nu mai ajunge vreodată, căci ultima favorită a hanului o otrăvește prin intermediul unui eunuc.“

Drama, ar mai adăoga cronicarul teatral, n'a fost jucată nici mai bine nici mai prost decât era și o prelindește textul. Totuși, despectacolul nu reușește să satisfacă exigențele unui amator familiarizat cu teatrul, captivată într'o oarecare măsură, prin dansurile și saltările cadănelor și prin pitorescul plîngăreț al unei muzici care realizează culoarea timpului și locului.

Pe mine însă, care n'am fost niciodată pasionată, nici de saltări, nici de dansurie lip-site de podoare ale Orientului, prea puțin mă interesează și ceace ar spune cronicarul dramatic și drama. Dar dacă totuși ar trebui neapărat, să spun și eu ceva despre spectacol și... cântarea lui, n'aș adăoga la plicti-seala seriei, decât atât: după o jumătate de oră dela spectacol, am întîlnit tot haremul pe stradă. Cadănele nici nu dansau, nici nu erau în șalvari și nici nu erau escortate de eunuci. Toate însă, inclusiv favoritele, uitând protocolul haremului, mînceau cu o dexteritate umitoare, semințe de floarea soarelui. Știu, altcineva mai neavizat și mai imprudent, s'ar fi mirat de această metamorfoză care compromitea și prestigiul și prestanța unei curți, fie ea și numai tătarăsc. Eu însă nu. Căci eu știu că în viața lor, rușii nu fac decât două lucruri cu vocație și cu pasiune: sau fac revoluții sau mî-năncă semințe de floarea soarelui.

Și cum acum nu fac nici o revoluție, de nor nici un drept să mă mir că frumosele blonde ale haremului din Bac-ciseray, uitînd blazonul și obiceiurile curții, mînăncă și ele ca toată lumea rusă, semințe de floarea soarelui.

slugi, i se păru atât de provocătoare, încît nu se mai putu stăpîni.

— Ei, ce mai aștepti? Ce mai vrei acum dela mine? Îl striga el pînă de o ciocotitoare manie, și înacata după ucela acouăgă parca mai potolii: — ră bunătate și lasă-mă în pace, că acum n'am nici o poia să-mi pierd vremea dăsmuldu cu tine!

Simeon însă nu se îndura să plece. Senin și parcă mai provocator în necănuirea de piatră, așteptă doar prieteji să-l poată vorbi din nou.

Pe Onufrie însă, tăcerea asta plină de încăpă-țănare mai mult îl îndărăți.

— N'auzi odată, să pleci și să mă lași în pace? Haide, numătecat să pleci!... Destul și-am ascultat tranșanșe tale de sugă aurisă!...

Din nou se făcu tăcere și din nou privirea lui Simeon se înlipse în ochii bătrînului, parca mai îndrăsnăță, mai încărcată de ură.

De data asta însă Onufrie nu se mai putu înfrîna. Incepu să racnească, să surge, sa agite brațele ca scos din minț!

— Sa ieși afară, tălharule!... Numătecat să ieși din casa mea, călțel te dau pe mana jandarmilor ca pe un ucăos nemernic și țevrauri ce ești!...

Picioarele începură să-i tremure. Fața i se învătăpăse. Vineie ae ta gut i se umilaseră de parcă sa pesnească, groase și pamanui ca niște rame după o ploaie trecătoare de vară.

Simeon însă nu clintea. Drept și liniștit ca un copac în preajma furtunii, aștepta să se însenineze cerul.

Dar Onufrie continua să gesticuleze și să strige cu glasul răgășit:

— Ce, tălharule, nici acum nu vrei să pleci? Îndrăznești să-mi stai împotriva, să mă înfrunți cu privirea ta de sugă nerăsunată?... Stai atunci, că am eu ac de cocoiu tău!...

Se întoarse brusc ca pentru a lua arma din cui, dar zăind bicul spăzurat alături, îl smulse cu o singură mișcare și năpustindu-se orb de mînie asupra lui Simeon, începu să-l lovească în neșire peste țoț, peste mîini, peste piept, orîndu nimerec.

Lovea înversnagat și cu sete, urînd, parcă să-și răzbupe pe toate umilînțele îndurate pînă atunci dela țărîn.

— Așa, tălharule, să te învești mînte!... Să vă învătăți mînte și tu și mai amestecat în treburile ce nu vă privesc!... Și dacă nu-ți ajunge, mai na!... Și mai na!... Și mai na!... Și mai na!...!

Cînd o clipă mai tăruu, atrăsă de rîcnetele bărbatului său, Anisia sări între ei să-i despărta, furia moralului încă nu trecuse.

Era tot numai un tremur și striga arătînd într'una cu bicul spre ușă:

— Alară, tălharule, atară din casa mea!... Să nu te mai prînd pe-aici că-ți frîng picioarele!...

Desmeticit după cele întămplăte și cu durerea loviturilor stăruind încă în carne, Simeon se opri o clipă în capul scăriilor de piatră, să-și scoată batista... O șuviță de sânge i se prelingeă încet într'o spărtură a frunții, împănîndu-l vederea.

LIVIU BRATOLOVEANU

OAMENII LA PÂNDA

Când după întâiul zvon al dimineții, Simeon ieși în tinda casei sale cu gândul de-a da o raită pe la grajduri, se miră văzând că afară nu se lumina încă de ziua.

Era cu ochii grei de nesomn. Se perpelise vreme de patru ceasuri în așternut, cu un vierme ce nu-și mai găsește astăpărul, chibzind în fel și chip cum ar face să ajungă la o înțelegere cu morarul, când se va duce să-l ceară mâna Salomei.

Știa că Onufrie Gânj nu-l prea avea la stomac, dar se bizuia pe faptul că era bătrân și că avea nevoie pe lângă dânsul de unul mai tânăr care să-i fie într-un fel tovarăș și ajutor. Într-o noapte, dacă bătrânul i-ar da încuviințarea, el ca viitor ginere ar fi cel mai potrivit. Nu că s'ar gândi să tragă vreun folos din asta, dar cu banii pe care îi avea ar fi putut face unele îmbunătățiri simțitoare la moară — și țărăniile care veneau de prin împrejurimi cu carele la măcinat, n'ar mai avea de ce să se plângă că țaina e prea zgrunțuroasă la pipăi, sau că până să le vină rândul la descărcatul poverilor, trebuiau să aștepte ceasuri și chiar zile întregi. Mai mult încă: Onufrie n'ar avea nimic împotriva, ar putea pune moara pe temeluri noi, sporind numărul zdrobitoarelor și înzestrând-o cu valțuri din cele sistematice, potrivit cerințelor vremii.

Se pomenește vorbind singur, făcând planuri și scrutații viitorul, incredent în ce propunerea lui n'avea decât să-l încante pe bătrân. Dar puțin câte puțin apoi, pe măsură ce se încăpățâna să vadă numai partea frumoasă a lucrurilor, planul i se părea năstrușnic și din cale afară de îndrăzneț — și cu toate că aseară, înainte de-a se despărți, făgăduise Salomei că nu va pregeta o singură clipă să-l convingă pe bătrân de taina inimii lor, totuși încumetarea îi apărea încărcată de cele mai negre presimțiri.

Măcar de n'ar asculta până la capăt, de mi-ar călări cum se cuvine propunerea! își zise Simeon întunecându-se deodată la chip, și ca să-și risipească negrele gânduri, se răsuca aruncându-și privirea deval.

Cu toate că întinericul nopții încă nu se destrămasse, sub lumina de var a lunii ce spânzura ca un câr de aramă deasupra dealului din față, moara lui Onufrie Gânj se auzea împede, jos, în vale, aproape de cotul cel mare al lăvăliului, pe apa îngustă cât un fir de câr a Jidoștiei, între salcâmi de pe marginea izului.

Simțindu-și însă capul greu ca de plumb, Simeon cobori ac pe prispă în ogradă și se duse să scoată apă din iantăna. Se răcori, spăindu-se îndelung și turnându-și pe cap și piept restul apei din găleată, pe urmă se șterse, puse șervetul pe gard să se usuce și intră în grajd. Era parca alt om acum.

Mi se pare că în noaptea asta n'am prea închis ochii! zise el vesel omului care îngrijea caii.

Ba chiar că nu l-ai închis deloc! răspunse acesta clipind repede din ochi și oprindu-se o clipă din jehăi.

Cum?... Ce vrei să spui?...
Am văzut lumină în oada de cum m'am sculat și mi-am închipuit eu că nu-l de-a bună.

Va să zică știi că eu n'am?... stăruia în glumă Simeon, marcat ca și cum ranașul i-ar fi desvâuit cine știe ce lăbu.

Capoi cum să nu știu?... Mi-am zis că ești boțnav sau că ai uitat cunava lampa aprinsă, dar m'am apropiat de ferestruță și nu mi-a fost greu să mă dumiresc că alta trebuie să fie pricina de n'ai închis ochii toată noaptea. Era în oada un fum de figură de puteai să-l tai cu palma!...

Simeon făcu haz de vorbele ranașului, pe urmă îl bănu prinse pe urmă și-i spuse să-i pregătească în grajdul unui din cai, care de iată un dăun ocolit și nu șie dacă se întoarce acasă înainte de vremea prânzului...

După un ceas încăleacă și porni. Era prea de vreme cu so-și iacă arum i a moară (soarele abia dacă începuse a sângera pe după dealuri), așa că o luă încet, la pas, pe ulița satului, lăsând calul în voia lui.

Uar de cum ieși pe poartă și trecu prin fața casei șefului de post, se pomeni cu nevasta plutonierului Siamate că-l trece fără veste pe dinainte, în mâini cu două găleți goale.

Deșeu rău! își zise el aruncând o privire dărnănoasă femeii, dar pentru că nu era omul care să se lase totuși de asemenea desmette supersului, ucau pînă în cauzii și cotușă prin spatele gardului cel nou ai bisericii, se avântă în goana nebună pe drumu ce cobora spre rau.

Într-o clipă era încă de vreme și nu voia să-l la pe morar din așternut, gândul de-a scamba o vorbă cu cineva îi ispuea acum. Găsi tocmai nimerit prilejul să dea o raită pe locurile unde țărani pescuiau în arenă, — astăzi că după o bucată de arum, taind deacumezășii câmpia scadată în soarele amineții, se aflau pe povârnișul hilos împins mult în mautătura sorbului cel mare. Descăleacă, se scutură de prași și lăsând calul siobod, începu a cobori în sal-turi repede malul abrupt.

Bună amineța! strigă el vesel unuia dintre țărăni care tocmai scoteau ostrețele din uscaori.

Cu spatele către bărcile cărnite, pescarul, un țărăn înalt și vârstos, scur, sîm, pricajit, purtând între umeri un coșec tenjuros fără maneci și pe cap o pălărie mare de pai împletit, se întoarse ură nici o grabă spre el, parca supărat de urare.

Bună amineța! îi răspunse.

Se făcu tăcere. Simeon, care nu putea înțelege aerul încrunțat de pe figură țărăniului, întreba mai mult ca să zică ceva:

Ei, cum merge cu pescuitul?
Multumesc, bine! răspunse pescarul. Ar merge el și mai bine, dacă pe lângă ostrețele astea putred de sioră am avea altele noi și care să ne implinim niște nevoile... Ne-am dus aseară la aide Onufrie Gânj să ne rugăm de un împrumut, dar nici n'a vrut să cază de așa ceva. Zicea că nu dă el bani pentru o treabă care o zi merge, și zece nu.

— O fi având poate dreptate morarul! îi întoarse Simeon vorba, zămbind fiindcă nu vedea din asta un motiv de supărare. Nimeni nu-i nebun să bage bani în ostrețele voastre.

Și pentru că pescarul întoarse mai încrunțat privirea spre el, adăugă repede:

— Dacă venea la mine cu astfel de propuneri, cred că găseai mai multă înțelegere.

Cum adică? Ce vor să însemne vorbele astea? făcu omul descărând fruntea și privindu-l cu interes.

— Iacă bine!... Dacă mă primii că tovarăș, vă dau eu toți banii de care aveți nevoie. Am putea la adicăteala să sporim numărul ostrețelor și să aren-dăm tot locul dela îmbucătura Jidoștiei până în dreptul ostroavelor și chiar mai departe, până la reuvenul cel mare. Pentru asta va trebui însă să sporim și numărul bărcilor.

Atrăși de vorbele lui Simeon, ceilalți se făcură roată în jurul lui.

Nu zău, că ar fi prea de tot!... Cine-l nebunul care să bage atâtea bani într-o daraveneră ca asta?

Nu îl-am spus, mă creștine? Nebunul acela eu sunt... eu și nimeni altul! Rămâne doar să chibzuim cum e mai bine și să-mi dați răspunsul cât mai de grabă.

Se produsese un murmur nelămurit printre țărani ca și cum propunerea consăcământului lor le-ar fi ridicat

o mare piatră de pe suflet. Cel mai bătrân dintre ei interveni glumeț:

— Stai, nenisorule, ia stai, că doar nu suntem copii să ne duci de nas!... Nu tot tu ești nebunul despre care vorbesc oamenii între ei că vrei să le faci o moară care s'o lase de cărășă și pe-a lui Onufrie Gânj?

— Apoi dacă așa vorbesc oamenii — îi răspunse Simeon privind-l drept în lumina ochilor — înseamnă că știi ei ce știi și că adevărul nu-l prea de-parle. Cunoști doar proverbul: până nu faci loc, nu iese fum...

— Asta chiar că-i curată nebunie! se amestecă cineva de alături.

— De, mai știi? ridică Simeon din umeri. Poate că ai dreptate. Dar eu atâtea te întreb: cel care a făcut moara pe care o stăpânește azi Onufrie Gânj, n'a fost și el tot un nebun ca mine?

Cuvintele acestea îl cam pusese în încurcătură pe bătrân. Profitând de prilej, țărăniul cel cu coșcul fără maneci ridică glasul:

— Ia țaceți din gură, măi fraților, că doar nu câștigați nimic bănuindu! Eu mă întreb în fel și chip cum am face să înlocuim ale ostrețe, și vouă vă arde de glumă...

— Că doar n'ai fi vrând să pul temel pe vorbele lui! stăruia bătrânul, dar parca ceva mai domol.

Simeon îi zămbi împăciuitor.

— Adică de ce să nu mi le la, moș Savule? Des-tul de limpede i-am vorbit: dacă mă primii că to-varăș, sunt gata să vă dau eu toți banii de care aveți nevoie.

Țărăniul schimbă între ei priviri pline de înțele-gere. Dacă Simeon și-ar fi lăsat înțelesul făgăduiala, asta ar înălțura dintr'odată toate neajunsurile care-i frământau pe toți, de căteva luni încoace.

Dar pentru că nici unul din cei de față nu cuteză să mai spună o vorbă, Simeon găsi cu cale să in-trebe:

— Ei, ce mai stați: care vi-i răspunsul?
Păi care să fie, nenisorule? Bate mâna încoace și să fie într'un ceas bun!

După ce se mai sătură între ei, hotărînd ziua când să se ducă după bani, Simeon le dete ziua bună și se depărta. Era bucuros de alacere, fiindcă în-voiala cu țărăniul adăuga planurilor lui noi ve-nituri.

Urcă suflând din greu malul abrupt al povârnișu-lui și se opri o clipă sus să respire. Calul lăsat în voia lui, pășea liniștit pe miriște. Il fluera. Animalul rupdun cu dinții ciumpii uscați de grâu, tresări ciu-lind urechile.

Haidă, hăianule, că de-acum s'a luminat dea-binelea și peste o jumătate de ceas trebuie să fim la moară.

Îl potrivea frunul pe după gât, încăleacă și porni la pas, agale, pe buza înclinată a povârnișului.

La picioarele lor fluviul se rostogolea leaș, gre-olu, făcând să-i luacească undele în soarele dimi-neții. Plutea o odieră caldă peste ape și din adâncu-ri, nu departe de coliba pescarilor, se ridica ne-guros botul unui șleș înecat. Diminețea era limpede și curată ca un pahar, dar într-o parte a cerului din-spre ostroave, se destrăma leașul fumului unui remor-cher ce cobora pe fluviu.

Om și cal înaintau astfel în pocnetul sec al co-pitelor. Se încălecau zvonuri nelămurite. Svăcnecu spre cer în zbor forfecat, mierle din lăstărișuri.

Privirile lui Simeon căutau acum lacome la capă-l mălos al intrândului. Se găsea mult peste acolo, mult și de toate soiurile, atras de scorbura bogată în aluviuni, dar pentru a-l prinde în zăcătoarea tre-buiau negreșit brațe de muncă și ostrețe din cele încăpătoare, care puse unul lângă altul să strângă prada ca într'un clește.

Gândul că banii dobândiți din noua întreprindere ar putea să-i înlesnească în oarecare măsură impli-nirea visului de-a clădi pe acele locuri o moară sis-tematică așa cum el o dorea (și asta, bineînțeles, numai în cazul când Onufrie Gânj i-ar respinge propu-nerca), dădea infățșării sale o strălucire ciuda-ță, răstănată pe șuvițele părului negru, adăncită în ochii tăiați în plătă de cremene.

Se mira chiar cum de nu-i venise până acum în minte gândul de a se uni cu pesca-rii, pentru a exploata mai cu folos bogăția apelor. Fiindcă pescuitul nu era o treabă de lepădat. O spunea adesea, mai de mult, bătrânul lui tată, când se întorcea seara frânt de oboseală, cu coșurile în-cărcate plumb de cârpicori și plătici:

— Ehe!, dacă ai fi tu ceva mai rășărit și dacă ași mai fi eu odată tânăr!... Meșteșugul de pescar e uneori mai bănos și de cât pământul, așa să știi!

Bătrânul murise, supărat că-l lăsa pe el incurcat. Rudele din partea nevastei se porniseră cu proces împotriva lui. Judecata ținea de zece ani. Volau să pu-nă cu orice preț mâna pe averea bătaului (pământul din Ponoarele, cu via și păduricea de pe el), ri-dicând pricina nelămurite și punând martori. Nici după ce se întorșese dela armată, dihonita nu se stinsese. Mereu alte amănări, mereu alte infățșări. Rudele veneau cu tot felul de chibzșuri, care mai de care mai năstrușnice și mai neîntemeiate. El a-vea în schimb acele de proprietate.

Merseseră atât de departe cu ura împotriva lui, încât nu pregetaseră ca într'o seară, când se întor-cea singur spre casă, să labore cu parii asupra lui. Noroc că se aflau câțiva săteni prin apropiere, alt-fel cine știe ce se mai întâmpla.

Se află pe atunci în slujbă la Onufrie Gânj, unde învăța morăritul. Muncea pe te miri ce. Se scula cu noaptea în cap, robotea prin ogradă, ajută la des-cărcatul poverilor. Uneori nici somnul nu-l era în-găduit, fiindcă trebuia să stea la ferecatul pietelor.

Se chinua prea mult pentru cel optșprezece ani ai lui, dar nu pentru că era nevoit să muncească (aca-să, slavă Domnului, avea de toate și din belșug), ci pentru că îi era drag meșteșugul, și pentru că îi era lehamite să trădăvească.

Bucuria lui cea mai de căpetenie era ca îndată ce trecea podul de lemn, să dea singur drumul stăvilărilor cel mare, pentru a se îndrepta cursul apelor spre roata scărțăitoare. Visul lui dintotdea-una: să ajungă și el stăpân, să aibă și el moara lui (o moară mult mai faină și din cele cu valțuri așa cum văzuse el la oraș), unde să vină oamenii să-și macine bucatele.

Cum era băiat isteț, încă de pe atunci începuse a trimite scrisori frumos ticluite la cele fabrici din străintății, în care cerea lămuriri asupra cutărei sau cutărei mașini ce l se părea lui a fi mai de solu, și asupra căreia avea să chibzuiească îndelung. Ajun-se să primească o sumedenie de prospecte. Unele

mai frumoase decât altele, tipărite anume parca pentru desățutarea ochiului, pe hârtie lucioasă, cu scoarțe în toate culorile și cu numeroase figuri în text. Nu se mai sătura privind-le. Le înținea pe masă cu bucuria de slovă a cărturarului, mereu mai avid și mereu mai robit de frumusețea lor, fă-când socoteli și adunând șturi întregi de cifre.

Nici după ce-și făcuse datoria de oștăș, gândul de-a ridica o moară sistematică nu-l părăsise. Se întorșese în sat ros de vechea dorință, plin de-o nouă înțelegere a lucrurilor, — dar banii pe care-i avea nu i-ar fi ajutat decât cel mult să dureze clă-direa. Mai rămăneau mașinile, piesele, zdrobitoare-le de piatră, o seamă de alte lucruri greu de do-bândit.

Singura nădejde ce-i mai ogoia îndoința, nu era decât la pământul pentru care se afla în proces. Da-că judecata l-ar da dreptate, atunci predicăea ar fi ca și înălțurate. Fiindcă patruzeci de pogoane, cu vie pe rod și cu păduricea numai frasin și corn, nu erau puțin lucru.

E P I S O D

de
LIVIU BRATOLOVEANU

— Dacă nu găsec un cumpărător cu care să mă înțeleg asupra prețului, la urma urmei n'am decât să te uau în câmp! își zise el parca mai însuleșit, atenț la valurile starnite de trecerea remorcneruului.

Lasa în urmă povârnișul și se înținau într-o vi-roaga îngustă și uacna. Totul dispăru în jurul lui. Mergea acum ca printr'un tunel lipsit de acoperă-mău, tăiat de ploi în pământul moale. Curana însă scapă și de acest impas, găsindu-se din nou pe dru-mu doarorit și drept, puu ce prag, desășurându-se înaintea lui, în vale, cu un imens covor de asbest.

Peste un șiert de ceas însă, alte viroage se iviră, fără ca el să priceapă cum de țărani care se necă-jeau în țecare zi aun pricina lor, nu se învecănise-șeră să le astupe cu câteva care de pământ, când treaba asta nu cerea nici un sacrificiu bănesc, decât numai puțină bunăvoință și înțelegere. Deodată la o cotitură a drumului altă priveștiște îi atrase privi-rea. Era moara lui Onufrie Gânj, aurată ca o cetate pe colina înaltă de pământ, mare și lată cât un ostrov, între salcâmi ce pe marginea izului. Care în-cărcate vâri și vite dejugate se aflau în fața porții și cinci sau șase țărani tocmai se ajutau între ei des-cărând poverile cu grâu. Și din această forțată și larmă de oameni opintindu-se din greu, un singur glas îi răsună lui plăcut în auz: scărțăitul prelung și molatec, parca obosit, al roții mănate neîntrerupt de șuvoiul apei din Jghlab.

Indoială: la ce folos? morarul tot n'are să-l asculte. Descăleacă și în loc de-a intra cu calul în ogradă, îl

indoială: la ce folos? morarul tot n'are să-l asculte. Descăleacă și în loc de-a intra cu calul în ogradă, îl

indoială: la ce folos? morarul tot n'are să-l asculte. Descăleacă și în loc de-a intra cu calul în ogradă, îl

indoială: la ce folos? morarul tot n'are să-l asculte. Descăleacă și în loc de-a intra cu calul în ogradă, îl

indoială: la ce folos? morarul tot n'are să-l asculte. Descăleacă și în loc de-a intra cu calul în ogradă, îl

indoială: la ce folos? morarul tot n'are să-l asculte. Descăleacă și în loc de-a intra cu calul în ogradă, îl

indoială: la ce folos? morarul tot n'are să-l asculte. Descăleacă și în loc de-a intra cu calul în ogradă, îl

indoială: la ce folos? morarul tot n'are să-l asculte. Descăleacă și în loc de-a intra cu calul în ogradă, îl

indoială: la ce folos? morarul tot n'are să-l asculte. Descăleacă și în loc de-a intra cu calul în ogradă, îl

indoială: la ce folos? morarul tot n'are să-l asculte. Descăleacă și în loc de-a intra cu calul în ogradă, îl

indoială: la ce folos? morarul tot n'are să-l asculte. Descăleacă și în loc de-a intra cu calul în ogradă, îl

indoială: la ce folos? morarul tot n'are să-l asculte. Descăleacă și în loc de-a intra cu calul în ogradă, îl

indoială: la ce folos? morarul tot n'are să-l asculte. Descăleacă și în loc de-a intra cu calul în ogradă, îl

indoială: la ce folos? morarul tot n'are să-l asculte. Descăleacă și în loc de-a intra cu calul în ogradă, îl

indoială: la ce folos? morarul tot n'are să-l asculte. Descăleacă și în loc de-a intra cu calul în ogradă, îl

indoială: la ce folos? morarul tot n'are să-l asculte. Descăleacă și în loc de-a intra cu calul în ogradă, îl

indoială: la ce folos? morarul tot n'are să-l asculte. Descăleacă și în loc de-a intra cu calul în ogradă, îl

indoială: la ce folos? morarul tot n'are să-l asculte. Descăleacă și în loc de-a intra cu calul în ogradă, îl

indoială: la ce folos? morarul tot n'are să-l asculte. Descăleacă și în loc de-a intra cu calul în ogradă, îl

indoială: la ce folos? morarul tot n'are să-l asculte. Descăleacă și în loc de-a intra cu calul în ogradă, îl

bească față de mamă-sa, la urarea lui de bun găsit văzându-l tremurul și aerul speriat din priviri, se întoarse brusc spre Simeon căutând deslegare. Sa-lomia se folosi de prilej și cobori în grabă scările, mai-mai să se împedice.

Simeon roși. Nu știa cum să iasă din încurcătură. Privirile Anisiei îl trigeau ca doi tăcuni aprinși.

Era tulburat, din cale afară de stânjenit și tulburat, dar apariția Salomei dăduse inimii lui bățiile unui nou îndemn, înșenlăindu-i fruntea, risipind in-doiala. Se temea de firea ursuză a morarului, dar era hotărât să-l înfrunte.

Urcară și bătrân însăși în fața lui. Anisia nu se înșelase: bărbatu-său era acolo, în oada dinspre iaz, unde scria ceva într'un catașiv cu scoarțe ne-gre de mucava.

Simeon îi dete ziua bună și tocmai voia să-și ceară iertare că-l tulbură din socoteli, când deodată, cercetându-l mai cu luare aminte, zări pe morar că-i aruncă pe sub sprâncene o privire răștită care nu prevestea nimic bun. Pricepu îndată despre ce era vorba, căci uitătura aceia înveninată prea adesea o simțise îndreptată asupra lui, ca să nu-i trezească neliniște.

— Aha, va să zică tu erai! se mișcă Onufrie Gânj dând deslegare glasului său dogli.

Pe Simeon vorbele acestea îl zăpăciră. A fost me-reu cu inima indoiță, de când s'a întâlnit aseară în taină cu Salomia, să nu-l găsească pe morar în to-ne rele. I-a spus și lată că temerea s'a adevărit. Se gândi însă că poate mânia lui Onufrie era trecă-toare. Răspunse încuviințând:

— Da, eu eram!... Am venit să-ți vorbesc într'o privință care ne-ar interesa deopotrivă pe amândoi.

Anisia rămase lângă ușă, de când s'a întâlnit aseară în taină cu Salomia, să nu-l găsească pe morar în to-ne rele. I-a spus și lată că temerea s'a adevărit. Se gândi însă că poate mânia lui Onufrie era trecă-toare. Răspunse încuviințând:

— Da, eu eram!... Am venit să-ți vorbesc într'o privință care ne-ar interesa deopotrivă pe amândoi.

Anisia rămase lângă ușă, de când s'a întâlnit aseară în taină cu Salomia, să nu-l găsească pe morar în to-ne rele. I-a spus și lată că temerea s'a adevărit. Se gândi însă că poate mânia lui Onufrie era trecă-toare. Răspunse încuviințând:

— Da, eu eram!... Am venit să-ți vorbesc într'o privință care ne-ar interesa deopotrivă pe amândoi.

Anisia rămase lângă ușă, de când s'a întâlnit aseară în taină cu Salomia, să nu-l găsească pe morar în to-ne rele. I-a spus și lată că temerea s'a adevărit. Se gândi însă că poate mânia lui Onufrie era trecă-toare. Răspunse încuviințând:

— Da, eu eram!... Am venit să-ți vorbesc într'o privință care ne-ar interesa deopotrivă pe amândoi.

Anisia rămase lângă ușă, de când s'a întâlnit aseară în taină cu Salomia, să nu-l găsească pe morar în to-ne rele. I-a spus și lată că temerea s'a adevărit. Se gândi însă că poate mânia lui Onufrie era trecă-toare. Răspunse încuviințând:

— Da, eu eram!... Am venit să-ți vorbesc într'o privință care ne-ar interesa deopotrivă pe amândoi.

Anisia rămase lângă ușă, de când s'a întâlnit aseară în taină cu Salomia, să nu-l găsească pe morar în to-ne rele. I-a spus și lată că temerea s'a adevărit. Se gândi însă că poate mânia lui Onufrie era trecă-toare. Răspunse încuviințând:

— Da, eu eram!... Am venit să-ți vorbesc într'o privință care ne-ar interesa deopotrivă pe amândoi.

Anisia rămase lângă ușă, de când s'a întâlnit aseară în taină cu Salomia, să nu-l găsească pe morar în to-ne rele. I-a spus și lată că temerea s'a adevărit. Se gândi însă că poate mânia lui Onufrie era trecă-toare. Răspunse încuviințând:

— Da, eu eram!... Am venit să-ți vorbesc într'o privință care ne-ar interesa deopotrivă pe amândoi.

Anisia rămase lângă ușă, de când s'a întâlnit aseară în taină cu Salomia, să nu-l găsească pe morar în to-ne rele. I-a spus și lată că temerea s'a adevărit. Se gândi însă că poate mânia lui Onufrie era trecă-toare. Răspunse încuviințând:

— Da, eu eram!... Am venit să-ți vorbesc într'o privință care ne-ar interesa deopotrivă pe amândoi.

Anisia rămase lângă ușă, de când s'a întâlnit aseară în taină cu Salomia, să nu-l găsească pe morar în to-ne rele. I-a spus și lată că temerea s'a adevărit. Se gândi însă că poate mânia lui Onufrie era trecă-toare. Răspunse încuviințând:

— Da, eu eram!... Am venit să-ți vorbesc într'o privință care ne-ar interesa deopotrivă pe amândoi.

Anisia rămase lângă ușă, de când s'a întâlnit aseară în taină cu Salomia, să nu-l găsească pe morar în to-ne rele. I-a spus și lată că temerea s'a adevărit. Se gândi însă că poate mânia lui Onufrie era trecă-toare. Răspunse încuviințând:

— Da, eu eram!... Am venit să-ți vorbesc într'o privință care ne-ar interesa deopotrivă pe amândoi.

Anisia rămase lângă ușă, de când s'a întâlnit aseară în taină cu Salomia, să nu-l găsească pe morar în to-ne rele. I-a spus și lată că temerea s'a adevărit. Se gândi însă că poate mânia lui Onufrie era trecă-toare. Răspunse încuviințând:

— Da, eu eram!... Am venit să-ți vorbesc într'o privință care ne-ar interesa deopotrivă pe amândoi.

Anisia rămase lângă ușă, de când s'a întâlnit aseară în taină cu Salomia, să nu-l găsească pe morar în to-ne rele. I-a spus și lată că temerea s'a adevărit. Se gândi însă că poate mânia lui Onufrie era trecă-toare. Răspunse încuviințând:

